

7. olvasólecke: Kvalitatív kutatási módszerek és azok alkalmazása

A másik leggyakrabban alkalmazott megkérdezés a kvalitatív interjú módszere.

7.1. Az interjú

Az interjú az 1970-es évektől kezdve terjedt el önálló kutatási módszerként a társadalomtudományokban. Korábban elsősorban a kérdőív kiegészítéseként szolgált, valamint a résztvevő megfigyelésen, a terepkutatáson belül alkalmazták. Az interjú a kvalitatív kutatási módszerek családjába tartozik, azaz puha, nem számszerűsíthető adatokkal, történetekkel dolgozik. Célja egy adott téma részleteinek, mélységeinek a feltárása, amely nagyfokú érvényességet eredményez. Mivel az így nyert információkból az egész társadalomra vonatkozóan nem tudunk általános törvényszerűségeket megfogalmazni, és a módszer szubjektivitása miatt a megbízhatóság sem az erőssége, nem véletlen, hogy az interjú gyakran együtt jár a kérdőívfelvétellel.¹

7.1.1. Az interjú csoportosítása a kérdező viselkedése alapján: az interjú a kérdező viselkedése alapján lehet puha (1): ebben az esetben oldott, bizalmi, de nem bizalmaskodó légkör megteremtése a cél, amely fel is oldja a személyes beszélgetés okozta idegességet. Ez a leggyakoribb viselkedési forma. Az interjú lehet semleges (2): ekkor a kérdező csak felteszi a kérdéseket és rögzíti a válaszokat, de nem csatol vissza az alany szavaira. Erre akkor lehet szükség, ha minden interjúalanyunknak pontosan ugyanazokat a kérdéseket kívánjuk feltenni: hasonlít egy kérdőívfelvételre azzal a különbséggel, hogy csak nyitott kérdéseket teszünk fel. Az interjú lehet még kemény (3) is, amikor a készítő stresszhelyzetet is teremt, amivel azt is vizsgálja, hogyan reagál az interjúalany a szándékosan létrehozott feszült helyzetre. Erre példa a rendőrségi kihallgatás és a szóbeli egyetemi vizsga. Kutatási tevékenységnél viszonylag ritkán alkalmazzuk ezt a változatot.²

7.1.2. Az interjú fajtái strukturáltság szerint lehet:³

7.1.2.1. Strukturálatlan interjú:

¹ SZTÁRAYNÉ KÉZDY ÉVA: *Kutatásmódszertan és prezentációkészítés. 6. rész: Az interjúkészítés módszertana.* TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0091 „INFORMÁCIÓ - TUDÁS – ÉRVÉNYESÜLÉS

² MAJOROS 2004, 123-124. pp.

³ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o.

Ebben az esetben csak a témát rögzítjük előre, amelyen belül szabad beszélgetés zajlik az alany és az interjú készítője között. Rendkívül információgazdag interjúfajta, különösen akkor, ha a partner egyben kulcsadatközlő is, mert a téma szakértőjeként olyan információk is eszébe juthatnak, melyek bennünk fel sem merültek. Nagy időtartamú változat, a két fél együttesen alakítja a történetet, teremti meg a valóságot, ezért narratív interjúnak is nevezik.⁴

7.1.2.2. Strukturált interjú:

Az előbbi ellentetje, az interjú azon változata, amikor készítője semleges módon viselkedik. Egyfajta kérdezz-felelek játék, amelyben az interjú készítője „mikrofonállványként funkcionál”: csak felteszi a kérdéseket és rögzíti a válaszokat.

7.1.2.3. Félig strukturált interjú:

Gyakran használt módszer. Interjúvázlatot készítünk, mely alkalmas a beszélgetés elindítására. Az ebben megfogalmazott kérdések azonban nem kötöttek: sorrendjük rugalmas, átalakíthatóak. Ez egy puha interjú, melyben a kérdező úgy irányítja a beszélgetést, hogy reagál az alany gondolataira. Emiatt új kérdések is felmerülhetnek az egyes beszélgetések során, ezért nem szabad görcsösen ragaszkodni a vázlatban leírt kérdésekhez; azok csak segítségül szolgálnak.

7.1.3. Az interjú készítésével kapcsolatos szabályok: az interjú mindig személyes beszélgetést jelent. Kutatási tevékenységünk során, témától függően 5-25 interjúalannyal beszélgetünk, akiket lehetőleg elméletvezérelt módon választunk ki. Törekedjünk arra, hogy alanyaink kulcsadatközlők legyenek, akik a téma szakértői. Így nagyobb esélyünk van arra, hogy valóban új és releváns információkhoz juthatunk. A kulcsadatközlők munkájukból adódóan gyakran elfoglaltak, ezért azzal számoljunk, hogy kevés idejük lesz beszélgetni. 15-20 percnél többre első alkalommal ne számítsunk: ugyanakkor, ha jól felkészülünk az interjúra, mely egyébként minden beszélgetés esetében elvárás, előfordulhat, hogy a kulcsadatközlő maga ajánlja fel, hogy egy másik alkalommal hosszabban is elbeszélget velünk. Ebben az esetben arra is készülhetünk, hogy strukturálatlan interjúra kerülhet sor, mely már akár másfél, két óra időtartamú is lehet.⁵

Az alanyokat előzetesen részletesen tájékoztassuk kutatási tevékenységünk céljáról, a témáról, az interjú hosszáról, helyszínéről. Ez utóbbinál és a kezdési időpontnál vegyük figyelembe az alany javaslatait, mert ezek segítenek a bizalmi légkör kialakításához. Mindig pontosan

⁴ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o.

⁵ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o. és MAJOROS 2004, 129. p.

érkezzünk, és a beszélgetés elején tisztázzuk azt is, készíthetünk-e felvételt az elhangzottakról, felajánlva azt is, hogy a kényes témánál diktafonunk, vagy telefonunk felvevőjét kikapcsoljuk. Azt is mindenképpen egyeztessük az alanyokkal, vállalja-e nevével is a beszélgetést, vagy szeretne anonim maradni.⁶

Még a strukturálatlan interjúk esetében se felejtjük el, hogy mi irányítunk. Mindig az interjú készítőjének a feladata, hogy kövesse az alany által felvetett témákat oly módon, hogy hagyja az alanyt beszélni. Soha ne fogalmazzunk meg az alanyok helyett gondolatokat, mert azok negatív érzést kelthetnek partnerünkben. Ne tegyünk így akkor se, ha az interjúalanyból nehéz akár csak egyetlen választ is kihúzni. Előfordulhat ennek az ellentettje is, amikor a folyamatosan beszélő alanyt nagyon nehéz terelni. Olykor beszélgethetünk olyan partnerekkel is, akik általánosságokban fogalmazznak, vagy kioktatnak, mert úgy érzik, nekik kell irányítaniuk a beszélgetést. Éppen ezért nagyon fontos ismerni a témát, az ahhoz kapcsolódó fogalmakat, szerzőket, az esetleges aktualitásokat és megtanulni az interjú-vázlatunkat is, hogy egyetlen „nehéz interjúalany” se foghasson ki rajtunk.⁷

7.1.4. Az interjú feldolgozása: míg a kérdőív esetében viszonylag „könnyű dolgunk” van, különösen akkor, ha a ma már interneten is elérhető kérdőív-szerkesztőkkel dolgozunk, addig az interjúk feldolgozása már nem ennyire „egyszerű”.

Egy interjú terjedelme elérheti a harminc oldalt is, melyet természetesen nem egy az egyben illesztünk be az évfolyam- vagy szakdolgozatba. Idézethetünk az egyes interjúkból oly módon, hogy a hivatkozott⁸ részlet kapcsolódjon a főszöveghez: rövid, jellemző részleteket válasszunk⁹, néhány sor erejéig, ne fél-egy oldal terjedelemben citáljunk.

A rögzített interjúszöveget át kell írni: vagy tartalmilag, vagy szó szerint. Előbbinél javítjuk a nyelvhelyességi hibákat, az elszólásokat, a rossz megfogalmazásokat oly módon, hogy tartalmilag hű szöveget hozunk létre. Utóbbinál a hibákat megtartjuk, a szüneteket, hangsúlyokat, hangsebességet, hangerőt is rögzítjük: erre akkor van különösen szükség, ha magának a szó szerinti beszédnek és a fogalmazás módjának is nagy a jelentősége.¹⁰

⁶ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o.

⁷ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o.

⁸ A hivatkozás azt jelenti ebben az esetben, hogy jelöljük: kitől – ha anonimitást kért az interjúalany, akkor a kategóriát pl. kulcsadatközlő, egyéb szakértő stb. elmondta, hogy elnevezéseket használjuk – származik az idézet, mi volt a témakör és milyen kérdésre válaszolt az alany.

⁹ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o.

¹⁰ Ilyen lehet, ha a politikai kommunikáció részterületével foglalkozunk, amelyen belül vizsgáljuk például azoknak a politikusoknak a beszédmódját is, akikkel interjúk készítettünk.

A rögzítést a feldolgozás követi, melynek többféle fajtáját különböztetjük meg. A legelterjedtebb elemzési módok a következők:

7.1.4.1. Kondenzáció (sűrités): Az interjúkat saját szavainkkal foglaljuk össze.

7.1.4.2. Kategorizáció (csoportosítás): hasonlóságokat és eltéréseket keresünk. Megvizsgáljuk az egyes alanyok mely kérdéseknél válaszoltak azonos vagy hasonló módon. Valójában összehasonlítást is végzünk ezáltal.

7.1.4.3. Narratívaalkotás (elbeszélés): Az interjúkból történeteket hozunk létre, melynek szereplői vannak.

7.1.4.4. Interpretáció (értelmezés): az elmondottak mögötti mélyebb, bővebb, esetleges tudatalatti értelmet keressük. Fontos, hogy a kutató szubjektuma ne kerüljön túlzottan előtérbe, ezért nagyon fontos, hogy a téma környezetével is tisztában legyünk, hogy elkerüljük a feltételezések, esetleg összeesküvés-elméletek megfogalmazását.

7.1.4.5. Deviáns esetek vizsgálata: a megszokottól, az átlagostól eltérő válaszokat emeljük ki.

7.1.4.6. Ad hoc (eseti) elemzés: többféle eljárást is alkalmazunk a kutatási cél és a szöveg függvényében.¹¹

Bármelyik feldolgozási módot is választjuk, **célszerű egy rövid módszertani leírást adnunk** arról, hogyan elemeztük az egyes szövegeket.

7.2. Egyszerű megfigyelés

A kvalitatív kutatási módszerek közé tartozó egyszerű megfigyelés gyakran része egy évfolyam- vagy szakdolgozatnak. A politikatudományokon belül könnyen alkalmazható elem **események és azok szereplőinek tanulmányozására.**

Az egyszerű megfigyelés lehet:¹²

1. **strukturált vagy sturkturálatlan:** előzetesen eldöntjük, mi lesz a megfigyelésünk tárgya, vagy nem határozzuk meg azt, hanem próbálunk minden fontos jelenséget tanulmányozni, mely kapcsolódik az eseményünkhöz.

Például eldöntjük, hogy az október 23-i nemzeti ünnephez kapcsolódóan végzünk egy egyszerű megfigyelést. Előzetesen azt mondjuk, hogy a fővárosi megemlékezésekre

¹¹ SZTÁRAYNÉ KÉZDY, u. o.

¹² MAJOROS 2004, 106.

koncentrálunk és ezen belül azokra, amelyeket a kormány vagy a főváros szervez. Hozhatunk olyan döntést is, hogy nem strukturáljuk, hanem megpróbáljuk az összes programot megfigyelni.

2. **egyidejű vagy utólagos:** a megfigyelés történhet az eseményekkel párhuzamosan vagy az elmúlt események utólagos rögzítésével. Maradva az előző példánál, részt vehetünk az eseményeken, vagy a média „segítségére támaszkodva” a beszámolókból¹³ utólag rögzítjük a történeteket.
3. **nyílt vagy rejtett:** nyílt a megfigyelés, ha a megfigyelték tudják, hogy megfigyelik őket. Ebben az esetben számolni kell azzal, hogy nem természetes módon viselkednek. Rejtett megfigyelésnél fokozottan oda kell figyelni az adat- és személyiségvédelmi kérdésekre.

Egyszerű megfigyelésnél fő szabály, hogy nincsen kommunikáció a megfigyelő és a megfigyelt között. A módszer **előnye, hogy valódi magatartásokat vizsgálhatunk segítségével.** Hátránya, hogy mivel nincs kommunikáció, csak az eseményről és a viselkedésekről lesznek információink, anélkül, hogy ismernénk a magyarázatot, az ok-okozati összefüggéseket.¹⁴ Különösen fontos ennél a módszernél, hogy **ne bocsájtkozzunk feltételezésekbe, fokozottan figyeljünk oda a szubjektumunk kontrollálására.** Például: megfigyelésünk tárgya a Ferencváros-Újpest focimérkőzésen a szurkolók viselkedésének a vizsgálata. Hiába tudjuk, a több évtizedes gyakorlatból és hagyományból kiindulva, hogy a két csapat nem szívleli egymást, ha a „B közép” tagjai esetleg összeverekednek, nem feltételezhetjük automatikusan azt, hogy a konfliktust a „szokásos” ellenérzések generálták.

Az egyszerű megfigyelés eredményeképpen, amennyiben sikerült mindent megfigyelnünk, egy történetet „mesélünk el” eseményekkel, szereplőkkel és azok viselkedésével.

Ellenőrző kérdések:

1. **Mi az interjú célja?**
2. **Miért kvalitatív módszer?**
3. **Melyek az interjú fajtái strukturáltság szerint?**
4. **Melyek az interjú készítésének a főbb szabályai?**
5. **Melyek az interjú feldolgozásának leggyakoribb módszerei?**
6. **Mi az egyszerű megfigyelés?**
7. **Mire jó az egyszerű megfigyelés?**

¹³ Az elektronikus és a nyomtatott sajtó tudósításáiból, képriportjaiból, interjúiból stb. rekonstruálunk.

¹⁴ MAJOROS 2004, 106.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE